

Siczek, Dorota

Atrakcyjność turystyczna Belgii

Rocznik Żyrardowski 8, 79-107

2010

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dorota Siczek

Atrakcyjność turystyczna Belgii

Wstęp

Podróże i turystyka współcześnie stanowią ważny element życia człowieka. Turystyka ze zjawiska wybitnie elitarnego przekształciła się w krajach wysoko, a nawet średnio rozwiniętych gospodarczo w zjawisko niemal masowe.

Turyści w swoich podróżach kierują się zazwyczaj do miejsc atrakcyjnych turystycznie. Termin ten jest jednak pojęciem złożonym. Atrakcyjność turystyczną należy rozpatrywać kompleksowo, ponieważ decydują o niej takie elementy, jak walory turystyczne, dostępność komunikacyjna oraz infrastruktura turystyczna (baza materialna turystyki), w której skład wchodzi baza komunikacyjna, baza noclegowa, baza żywieniowa i baza towarzysząca. Jest więc ona pojęciem scalającym wszystkie wymienione elementy, które razem stanowią podstawę rozwoju ruchu turystycznego. Jest ona czynnikiem determinującym rozwój turystyki w obrębie danej przestrzeni geograficznej (mieście, regionie, kraju).

Na ogół w opinii publicznej znane są jako najbardziej atrakcyjne turystycznie takie kraje, jak: Francja, Włochy, Hiszpania, Austria. Zdecydowanie większość społeczeństwa polskiego interesująca się podróżami turystycznymi nie zna raczej walorów turystycznych Belgii. Jest to co prawda kraj terytorialnie mały, ale bardzo ciekawy nie tylko z punktu widzenia krajobrazu naturalnego, ale przede wszystkim antropologicznego, a także historycznego, etnicznego i politycznego. Bruksela, będąc siedzibą władz Unii Europejskiej wzrosła do rangi miasta o znaczeniu ogólnoświatowym, dlatego też stała się celem podróży turystycznych i służbowych. Celem artykułu jest więc nie tylko ukazanie znaczenia Belgii jako kraju atrakcyjnego turystycznie, lecz także czynników, które to spowodowały. Dlatego część pierwsza artykułu dotyczy pewnego tła historyczno-geograficznego i ekonomicznego Belgii, która ma pozwolić na lepsze rozpoznanie walorów turystycznych tego kraju i rolę turystyczną w rozwoju gospodarczym.

Położenie geograficzne, ukształtowanie terenu, klimat

Belgia jest jednym z najmniejszych krajów europejskich. Całkowita jej powierzchnia wynosi 30 525 km kw.¹, mniej niż powierzchnia województwa mazowieckiego. Belgia zajmuje pod tym względem 136 miejsce na świecie, a wody śródlądowe stanowią 6,4% powierzchni kraju.

Graniczy od zachodu z Francją (620 km), od południa z Luksemburgiem (148 km), od wschodu z Niemcami (167 km) i od północy z Holandią (450 km). Łączna długość granic lądowych wynosi 1385 km, ponadto istnieje 64 km fragment wybrzeża Morza Północnego, tak jak przedstawia rys. 1.

Rys. 1. Mapa Belgii

Źródło: <http://www.dookolaswiata.pl/kraje/europa/belgia/belgia.htm>

Większą część powierzchni Belgii stanowią peryglacjalne i aluwialne niziny; w północnej części płaska, w części zabagniona równina Flandrii (tzw. Belgia Niska), oddzielona od morza wałem wydm (wys. do 20 m), oraz pagórkowata i piaszczysta kraina Kempen (wys. do 95 m); w środkowej części (Belgia Średnia) wysoczyzna Brabancji (wys. 100–200 m), zbudowana głównie z glin i piasków trzeciorzędowych pokrytych lessem oraz wzgórz Hainaut (na zachodzie), zbudowane z utworów glinianych. Naj-

¹ Z. Kruczek, *Europa – geografia turystyczna*, Wyd. Proksenia, Kraków 2008, s. 118.

wyższy punkt: Signal de Botrange 694 m n.p.m. zaś najniższym punktem jest Morze Północne 0 m n.p.m.².

Belgia leży w zlewisku Morza Północnego, i prawie całe jej terytorium należy do dorzecza dwóch rzek: Skaldy i Mozy (ich źródła znajdują się na terenie Francji, a ujścia na terenie Holandii). Skalda w granicach Belgii ma długość 200 km – wraz z dopływami (m.in. Leie, Dender, Senne i Ruppel) oraz kanałami tworzy rozgałęziony system wodny Flandrii. Moza (w granicach Belgii) ma 183 km, większość rzek Walonii to jej dopływy; na pewnym odcinku stanowi granicę między Belgią a Holandią. Belgijskie rzeki mają mały spadek, są połączone siecią kanałów i wykorzystywane do żeglugi, ale również stanowią dużą atrakcję turystyczną. We Flandrii znajduje się też gęsta sieć kanałów odwadniających poldery³.

Klimat Belgii jest umiarkowany, z ciepłym, łagodnym latem i dość chłodną zimą z obfitymi opadami w ciągu całego roku. Im dalej na południe, tym na ogół wyższa temperatura. W Walonii przez większą część roku termometry wskazują o kilka stopni więcej niż we Flandrii, choć na wschodzie jest już nieco chłodniej ze względu na wpływ ostrzejszego klimatu kontynentalnego. Chłodniej jest też w Ardenach, zwłaszcza w wyższych partiach⁴. Średnia temperatura lipca od 17–19°C (w Ardenach do 14°), stycznia od 3° na północy i 0° w głębi kraju do – 1° w najwyższych partiach Ardenów. Opady śniegu występują przede wszystkim w Ardenach, na nizinie są rzadkością. Lato jest chłodne, pochmurne, z częstymi opadami deszczu⁵. Tak więc warunki klimatyczne niezbyt sprzyjają rozwojowi turystyki.

Ustrój polityczny, podział administracyjny Belgii

Belgia jest monarchią konstytucyjną z królem Albertem II jako głową państwa oraz rządem sprawującym władzę wykonawczą. Konstytucja Belgii została przyjęta w roku 1831, po zwycięstwie rewolucji sierpniowej w 1830 roku. Wówczas Belgia wyzwoliła się spod panowania Holandii, stając się niepodległym królestwem.

Dwuzubowy parlament składa się z:

- Izby Deputowanych, w której skład wchodzi 150 deputowanych wybieranych w wyborach bezpośrednich, zgodnie z systemem proporcjonalnym,

² www.cia.gov/cia/publications/factbook/- CIA- The World Factbook.

³ <http://www.belgia.org/Geografia.php>.

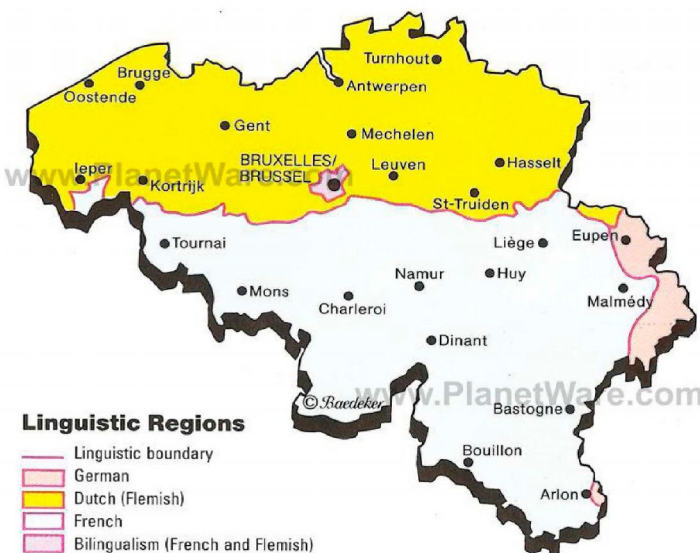
⁴ M. Kulan, *Praktyczny przewodnik*, Wydawnictwo Pascal, Bielsko-Biała, 2003, s. 62.

⁵ J. Warszńska, *Geografia turystyczna świata*, Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2003, s. 211.

- Senatu, do którego deputowani są wybierani zarówno w wyborach bezpośrednich (25 przez społeczność flamandzką, 15 przez Walonów), jak również wyłaniani przez rady prowincjonalne. W senacie zasiadają również dzieci panującego monarchy.

Belgia jest państwem federalnym, a jej podział administracyjny odzwierciedla złożoną strukturę etniczną, językową i kulturową tego kraju.

Flaga Belgii składa się z trzech pasów: czarnego, żółtego i czerwonego. Barwy te nawiązują do flagi Brabancji, gdzie na czarnym tle wspinał się żółty lew z czerwonym językiem. Po 1830 roku belgijska flaga składała się z trzech poziomych pasów. Rok później, w geście poparcia rewolucji lipcowej we Francji, Belgia zamieniła poziome pasy na pionowe (na wzór flagi francuskiej)⁶.

Rys. 2. Podział ze względu na dominację języka w Belgii

Źródło: <http://www.planetware.com/i/map/B/brussels-linguistic-regions-map.jpg>.

Belgia podzielona jest na trzy wspólnoty: francuską (*Communauté Française*), flamandzką (*Vlaamse Gemeenschap*), niemieckojęzyczną (*Deutschsprachigen Gemeinschaft*), trzy regiony autonomiczne: region stołeczny Bruksela, Flandria, Walonia oraz cztery regiony językowe: region francuskojęzyczny (język waloński), region niderlandzkojęzyczny (język

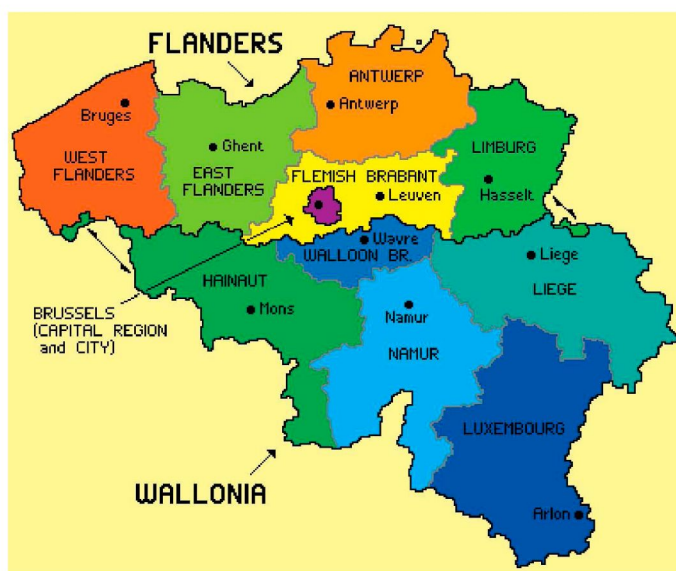
⁶ http://www.belgia.org/Info_polityczne.php.

flamandzki), dwujęzyczny region Brukseli, region niemieckojęzyczny obejmuje najmniejszą liczbę mieszkańców⁷. Powoduje to pewne trudności w zarządzaniu państwem, a jednocześnie zwiększa atrakcyjność turystyczną Belgii. W części północnej kraju mieszkają głównie osoby posługujące się językiem flamandzkim, zaś w południowej językiem francuskim (rys. 2).

Dwa z trzech regionów dzielą się dalej na **provincje**, po 5 w każdym:

1. Flandria: Antwerpia, Brabancja Flamandzka, Flandria Wschodnia, Flandria Zachodnia, Limburgia;
2. Walonia: Brabancja Walońska, Hainaut, Liège, Luksemburg, Namur;
3. Region stołeczny Brukseli (rys. 3).

Ponadto najniższym stopniem podziału są **gminy**, których jest 589⁸.

Rys. 3. Mapa administracyjna Belgii

Źródło: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/70/Belgium_RegProv.png.

Cztery z tych pięciu podziałów mają określone granice geograficzne: regiony, regiony językowe, prowincje i gminy. Natomiast w przypadku wspólnot sprawa jest bardziej skomplikowana. Zostały one bowiem powo-

⁷ <http://www.belgia.org/Administracja.php>.

⁸ Por. E. Markowska-Bzducha, *Struktury samorządowe w krajach Unii Europejskiej*, „Rocznik Żyrardowski”, Tom VII, WSRL, Żyrardów 2009.

lane jako instytucje, w których kompetencji leży dbanie o rozwój języka i kultury. Ale zgodnie z prawem nie odnoszą się one do żadnej grupy ludności ani terytorium. Z drugiej strony mają one wyznaczony dokładnie obszar, na którym mogą legalnie działać: wspólnota flamandzka na terenie Flandrii i w Brukseli, francuska – na większości obszaru Walonii i w Brukseli, a niemieckojęzyczna – w niewielkiej części prowincji Liège (Walonia), przy granicy z Niemcami⁹.

Historia

Obszar Belgii był zasiedlony już w paleolicie. W starożytności zamieszkiwali go Celtowie oraz celtycko-germański lud Belgów. Od I wieku p.n.e. przez kolejne setki lat tereny te znajdowały się we władaniu Rzymu (część prowincji Galia – Gallia Belgica)¹⁰.

Od III wieku występowała postępująca chrystianizacja. Od roku 486 obszar dzisiejszej Belgii stał się częścią państwa Franków. Po traktacie w Verdun w roku 843 Belgia została podzielona pomiędzy Francję i Niemcy. W XV wieku Belgia była częścią Burgundii, a w roku 1477 została przejęta przez Austrię cesarza Maksymiliana I. W latach 1556–1714 Belgia należała do Hiszpanii, a następnie znowu do Austrii (1714–1794), Francji (1794–1814), a w okresie 1814–1830 była połączona z Holandią – Królestwo Niderlandów. W roku 1830 Belgia stała się niezależnym państwem. Niepodległość zdobyła w wyniku powstania przeciwko dominacji holenderskiej (rewolucja belgijska). W czasie I wojny światowej Niemcy zaatakowały neutralną Belgię. Na mocy traktatu wersalskiego do Belgii przyłączono niemieckie okręgi Eupen i Malmédy. W 1940 roku ponownie neutralna Belgia została zaatakowana przez hitlerowskie Niemcy. Po zakończeniu drugiej wojny światowej Belgia porzuciła neutralność i stała się członkiem NATO, a także została jednym z członków-założycieli Wspólnoty Europejskiej. Z Holandią i Luksemburgiem Belgia stworzyła w roku 1948 unię celną, a w 1960 unię gospodarczą – powstał Benelux. W roku 1960 niepodległość uzyskała jedyna większa kolonia tego państwa – Kongo Belgijskie, a w roku 1962 terytoria mandatowe Rwanda i Burundi. W XX wieku dochodziło do stopniowego podziału na dwie strefy językowe – położoną na północy Flandrię (język niderlandzki) i na południu Walonię (język francuski). Spowodowało to w 1963 roku formalny podział Belgii na 3 regiony: Flandrię, Walonię

⁹ <http://www.belgia.org/Administracja.php>.

¹⁰ J. Warszyńska, *Geografia turystyczna świata*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 211.

i stołeczny region Brukseli. W roku 1993 doszło do przekształcenia Belgii w państwo federalne z 3 regionami o szerokiej autonomii.

Ludność

Na koniec 2008 roku Belgia liczyła 10,7 mln mieszkańców¹¹. Najwięcej ludności mieszkało na terenie Flandrii (6,02 mln), prawie o połowę mniej w Walonii (3,27 mln), zaś najmniej – w najmniejszym terytorialnie regionie Brukseli (1,56 mln)¹².

Przyrost naturalny wyniósł w 2008 roku 0,022%. Średnia gęstość zaludnienia jest stosunkowo wysoka i wynosiła w 2009 roku 346 osób/km². Różni się ona znacznie w zależności od regionu. Największa jest na północy kraju i wynosi 447 osób/km², zaś w Walonii wynosi 201 osób/km². Największe miasta to: Bruksela, Liège, Antwerpia, Gandawa, Charleroi, Brugia, Namur.

Tabela 1. Struktura wieku społeczeństwa Belgii 1950–2050

Wiek	1950	1975	2000	2025	2050
	W liczbach absolutnych w tysiącach				
Ogółem	8 639,0	9 800,7	10 249,4	10 204,8	9582,8
0–14 lat	1 805,0	2 177,4	1 771,2	1 426,2	1360,6
15–59	5 455,0	5 746,0	6 210,2	5 597,9	4816,2
60–64	424,0	512,5	524,2	761,9	622,6
65–69	366,0	474,4	519,7	695,9	592,9
70–74	283,0	395,8	463,9	589,4	555,8
75–79	182,0	269,0	384,8	487,4	528,5
80–84	125,0	225,6	182,8	296,6	467,5
85–89			131,3	202,0	354,9
90–94			49,7	106,1	194,4
95–99			10,5	35,0	72,5
100+			1,0	6,3	17,0
	w %				
0–14	20,9	22,2	17,3	14,0	14,2
15–59	63,1	58,6	60,6	54,9	50,3
60+	16,0	19,2	22,1	31,2	35,5
ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: World Population Ageing 1950–2050, Population Division, DESA, United Nations.

¹¹ Por. Rocznik Demograficzny 2010, GUS, Warszawa, s. 467.

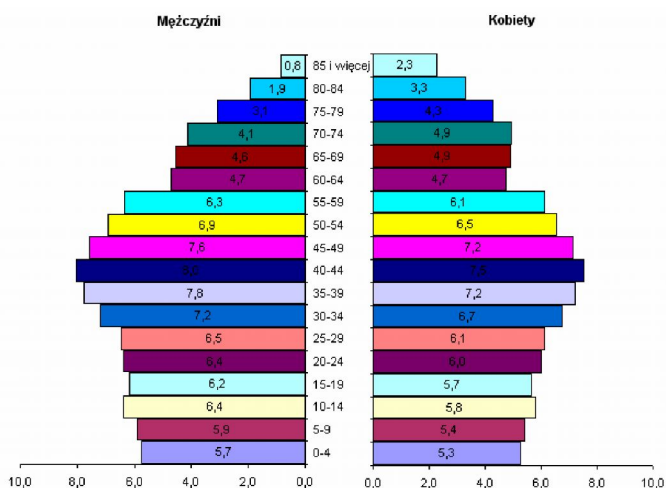
¹² www.flanders.be, National Statistics Institute.

Grupy etniczne Belgii to: 58% Flandrowie, 32% Walonowie i 11%¹³ inni, włączając: Niemców, Włochów, Marokańczyków, Francuzów, Holendrów i Turków. Wyznania religijne Belgów to w 75% katolicyzm i 25% to inne, włączając islam, judaizm oraz protestantyzm¹⁴.

Spółeczeństwo belgijskie prezentuje stosunkowo wysoką średnią wieku powyżej 40 roku i jest społeczeństwem starzejącym się, tzn. w wielu przedziałach grupowych liczniejsze są grupy przechodzące do starszych wiekowo, niż te, które wchodzą na ich miejsca.

Pod koniec 2008 roku zaledwie 22,8% mieszkańców mieściło się w przedziale wieku poniżej 20 lat, a prawie 22% było w wieku 60 lat i więcej¹⁵. Dane zawarte w tab. 1 wskazują na systematyczny spadek w latach 1950–2000 udziału osób w wieku 0–14 lat w ogólnej liczbie ludności i rosnący udział osób w wieku 60 lat i więcej.

Rys. 4. Piramida wieku społeczeństwa Belgii w 2008 roku w %

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Eurostatu, www.epp.eurostat.ec.europa.eu.

Cechą charakterystyczną społeczeństwa Belgii jest przewaga mężczyzn nad liczbą kobiet w grupach wieku od 0–54 lat. Dopiero od wieku 55 lat zaczyna się przewaga liczby kobiet nad liczbą mężczyzn i w grupie wieku 80 lat i więcej jest przeszło dwukrotnie więcej kobiet niż mężczyzn.

¹³ http://www.indexmundi.com/belgium/ethnic_groups.html.

¹⁴ www.cia.gov/cia/publications/factbook/- CIA- The World Factbook.

¹⁵ Eurostat, demografia, dane z www.epp.eurostat.ec.europa.eu.

Ogólnie w Belgii, tak jak w całej Europie, występuje proces starzenia się społeczeństwa (rys. 4), w związku z tym jest duże zapotrzebowanie na osoby opiekujące się ludźmi w podeszłym wieku, gdzie również zatrudnienie znajdują osoby z Polski, co pośrednio wpływa też na przyjazdy (w odwiedziny) Polaków.

Przyjmując, że osoby w wieku 65 lat i więcej nie pracują już zawodowo, to ich udział w ogólnej liczbie społeczeństwa wynosi 16,9%. Osoby te dysponują też wolnym czasem, a więc przy wysokich dochodach stanowią potencjalnych turystów. Również znaczący jest udział ludzi młodych w wieku 15–29 lat (18,2%) najbardziej zainteresowanych podróżowaniem. Jeżeli dodamy, że społeczeństwo belgijskie jest bogate, to stać rodziny na ponoszenie wydatków związanych z podróżowaniem i turystyką.

Inną cechą charakteryzującą belgijskie społeczeństwo jest stosunkowo wysoki udział osób samotnych. W 2008 roku osób w wieku powyżej 19 lat, samotnych, niebędących w związkach małżeńskich było 46% populacji. Ta subpopulacja stwarza najwyższy popyt na usługi turystyczne.

Gospodarka Belgii

Belgia od kilku lat przeżywa stagnację gospodarczą, ze wzrostem dochodu narodowego w granicach 1%–3% (tab. 2). Jednym z największych problemów Belgii jest wysoki dług publiczny sięgający w 2009 r. 101% PKB i starzejące się społeczeństwo, co pociąga za sobą zwiększenie wydatków państwa. Główne elementy polityki gospodarczej rządu to: uzdrawianie finansów publicznych (z budżetem w równowadze lub z nadwyżką) stopniowa redukcja długu publicznego, obniżka kosztów przedsiębiorstw, wzrost poziomu zatrudnienia oraz wzrost siły nabywczej ludności¹⁶.

Belgia to kraj wysoko rozwinięty, jeden z najzamożniejszych w świecie; gospodarka mocno zintegrowana z Holandią i Luksemburgiem oraz pozostałymi państwami Unii Europejskiej. Wysoko rozwinięte usługi (dostarczają ok. 77% produktu krajowego brutto), m.in. transportowe i bankowe; różnorodny i nowoczesny przemysł oparty na importowanych surowcach. Belgia jest światową potęgą w zakresie hutnictwa żelaza i metali nieżelaznych (miedzi, cyny, cynku, ołowiu, kobaltu). Rozwinięty jest przemysł maszynowy i metalowy (urządzenia górnicze, energetyczne, maszyny włókiennicze, broń wojskowa i myśliwska), środków transportu (tabor kolejowy, statki, ciągniki, montownie General Motors, Forda, Renault); wielki prze-

¹⁶ www.mgip.gov.pl.

Tabela 2. Podstawowe wskaźniki makroekonomiczne Belgii

Wskaźniki	2004	2005	2006	2007	2008	2009
PKB (w mld \$)	299,1	316,2	322,3	342,8	376,5	375,6
PKB na 1 mieszkańca (tys. \$)	29,1	30,6	31,1	33	36,2	36,2
PKB (tempo w %)	1,1	2,6	1,5	3,0	2,8	1,0
Dług publiczny (% PKB)	96	94	90	85	89	101
Inflacja (w %)	2,1	2,8	1,8	2,1	4,5	0
Bezrobocie (w %)	7,8	8,4	8,2	7,5	7	7,9
Eksport (w mld \$)	182,9	255,7	269,6	335,3	322,2	371,5
Import (w mld \$)	173,0	235,0	264,5	333,5	323,2	387,7

Źródło: <http://www.indexmundi.com/belgium/gdp>

myśl rafineryjny (przetwarza ok. 35 mln t ropy naft. rocznie) i chemiczny (produkcja tworzyw sztucznych, kauczuku, kwasu siarkowego, nawozów azotowych i fosforowych), m.in. koncern Solvay (największy w świecie producent sody); nowoczesny przemysł elektroniczny (produkcja radiodiodników i telewizorów); przemysł włókienniczy (koronki brabantkie, dywany, tekstylia, len) o bogatych tradycjach sięgających średniowiecza; rozwinięty także przemysł szklarski, ceramiczny, papierniczy, spożywczy, zwłaszcza mięsny, mleczarski, cukrowniczy i piwowarski. Rolnictwo, jakkolwiek nie odgrywa szczególnej roli w gospodarce, jest wysoko wydajne. Sieć komunikacyjna jedna z najlepszych w świecie; 11,7 km linii kolejowej na 100 km^{2/17} (3233 km lini kolejowych w 2010 roku); 51 km dróg o ulepszonej nawierzchni na 100 km² (1763 km dróg ekspresowych w 2010 roku)¹⁸ wysoki poziom motoryzacji (379 samochodów osobowych na 1000 mieszk.); wielka flota handlowa (3,1 mln DWT); gęsta sieć połączeń kanałami wodnymi; wielkie międzynarodowe porty morskie: Antwerpia (największy po Rotterdamie w Europie), Gandawa, Brugia-Zeebrugge; międzynarodowe porty lotnicze w Brukseli, Antwerpii, Ostendzie; najgęstsza w Europie sieć telefoniczna (522 aparaty na 1000 mieszk.). Wiele szkół wyższych (m.in. 4 uniwersytety, najstarszy katolicki założony w 1425 w Leuven, 3 politechniki), szereg instytutów, 8 akademii naukowych – najstarsza belgijska (walońska) Królewska Akademia Nauk, Literatury i Sztuki założona w 1772 r. i Królewska Akademia Języka Flamandzkiego i Literatury, założona w 1886¹⁹.

¹⁷ <http://www.indexmundi.com/belgium/railways.html>.

¹⁸ <http://www.indexmundi.com/belgium/roadways.html>.

¹⁹ www.encyklopedia.interia.pl.

Walory turystyczne Belgii

Walory turystyczne są jednym z trzech najważniejszych czynników – obok dostępności komunikacyjnej i infrastruktury turystycznej – warunkujących atrakcyjność kraju. Zalicza się do nich wszystkie obiekty i dziedziny, które wzbudzają zainteresowanie turystów. Najogólniej można je podzielić na:

- walory wypoczynkowe, służące regeneracji sił fizycznych i psychicznych (tereny ciekawe z punktu widzenia krajobrazu, o niskim stopniu urbanizacji, korzystnym klimacie, zapewniającym łatwy dostęp do wody i lasu);
- walory krajoznawcze, stanowiące przedmiot zainteresowań poznawczych (osobliwości przyrody, dobra kultury, w tym ludowej, współczesne osiągnięcia cywilizacyjne w zakresie kultury materialnej i duchowej);
- walory specjalistyczne, umożliwiające uprawianie różnych form turystyki kwalifikowanej (cechy lub zespoły cech środowiska przyrodniczego pozwalające na uprawianie wyspecjalizowanych form turystyki: żeglarstwa, myślistwa, jeździectwa, wędkarstwa, taternictwa)²⁰.

Belgia charakteryzuje się licznymi walorami turystycznymi, zwłaszcza antropogenicznymi. Miasta Belgii posiadają wiele zabytków architektury i budownictwa.

Biorąc pod uwagę całą Belgię, najatrakcyjniejszym regionem turystycznym jest Flandria (prowincje Flandrii zachodniej i Wschodniej, część prowincji Antwerpii), obejmująca całe wybrzeże oraz cztery „miasta – muzea”: Brugię, Gandawę, Antwerpię i Mechelen. Krajobraz flamandzki, z wyjątkiem plaż i wydm nadmorskich, cechuje monotoność. W pasie przybrzeżnym ciągnie się piaszczysta plaża, szeroka od 200 do 500 m, uznawana za jedną z najładniejszych w Europie. Plaży towarzyszy pas wydm, osiagający w pobliżu Nieuwpoort blisko 2,5 km szerokości. Wydmy te chronią przed zalewem wód morskich obszary rolnicze położone na poziomie lub poniżej poziomu morza (do –2 m) w strefie granicznej z Holandią – tzw. poldery belgijskie.

Wzdłuż wybrzeża rozwinęło się wiele miejscowości turystycznych. Rozbudowa infrastruktury turystycznej doprowadziła do wytworzenia się na odcinku Heistaan ann Zee-Duinbergen-Albert Strand-Knokke-Het Zoute

---

²⁰ T. Lijewski, B. Mikułowski, I. Wyrzykowski, *Geografia turystyki Polski*, PWN, Warszawa 2008, s. 16.

zurbanizowanego ciągu rekreacyjnego. W zespole tym niektóre jednostki nastawione są głównie na rozwój turystyki socjalnej (Heist, Duinbergen), inne wytworzyły infrastrukturę przeznaczoną dla średnio zamożnego turysty (Knokke), pozostałe natomiast nastawiły się na przyjmowanie bogatej (Het Zoute) i bardzo bogatej (Albert, Strand) klienteli²¹.

Do głównych miejscowości turystycznych należą: **Brugia** — niezmiennione od 400 lat centrum, liczne kanały („flamandzka Wenecja”), zabytki (od XII w.) i muzeum H. Memlinga; **Gandawa** — stare miasto, zabytki (od IX w.), słynny ołtarz Baranka Mistycznego braci van Eycków w katedrze (szczytowe osiągnięcie malarstwa flamandzkiego XV w.), Florales Gantoises — znany na świecie festiwal kwiatów; **Antwerpia** — stare miasto, zabytki (od XIV w.), dom — muzeum Rubensa, katedra Notre-Dame (obrazy Rubensa, najciekawsze w Belgii witraże), port, szlifiernie diamentów (Pelikan Straat); **Mechelen** — stare ulice nad odnogami rzeki Dyle, Wielki Rynek, kościół Św. Jana (obraz Rubensa); **Ostenda** — kąpielisko („królowa belgijskich plaż”), wody mineralne wykorzystywane od XIX w., kilkaset hoteli, kasyno gry, rozwinięta infrastruktura towarzysząca, największy morski port pasażerski Belgii; **Kortrijk** — jedno z najstarszych miast Flandrii. W lipcu organizowane jest widowisko kostiumowe w rocznicę tzw. Bitwy Złotych Ostróg (11 VII 1302 r.), kiedy armia Flandrii pokonała wojska francuskie Filipa Pięknego (święto narodowe Flandrii); **Ypres** (Ieper) — dawny wielki ośrodek rękodziela włókienniczego. Miasto zostało niemal zupełnie zniszczone podczas I wojny światowej. W pobliżu Ypres od 1914 r. do końca wojny ustaliła się linia frontu. Tu w 1915 r. Niemcy zastosowali po raz pierwszy gazy trujące (stąd ich nazwa iperyt). Wszystkie zabytki (wraz ze słynnymi sukiennicami z XIII w.) zostały odbudowane. Popularnością cieszy się ludowe święto kotów (Kattefeest), nawiązujące do czasów pogańskich.

Region **Kempen** (część prowincji Antwerpii i Limburgii) ma charakter równinny. W krajobrazie zaznaczają się lasy sosnowe i wrzosowiska, a niekiedy (np. w pobliżu Hechtel) wydmy piaszczyste. Brak wybitniejszych zabytków. Kulturowany jest miejscowy folklor; parki etnograficzne w Bokrijk i Kalmthout. Turyści odwiedzają też Mol, które swój rozwój zawdzięcza ośrodkowi badań jądrowych.

Region **Brabancja** obejmuje prowincję Brabancja i część prowincji Hainaut. Walory przyrodnicze ograniczają się w zasadzie do lasów Soignes (resztki dawnej puszczy na południowy-wschód od Brukseli) i zbiorników wodnych Genval i Hofstade.

---

²¹ J. Warszyńska, *Geografia turystyczna świata*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 212.

Turystyka zagraniczna koncentruje się głównie w „miastach-muzeach”:

Bruksela ma kilka zabytkowych układów urbanistycznych (m.in. Grand Place, zaliczany do najpiękniejszych w Europie), liczne zabytki architektury i sztuki, wiele muzeów. W okolicy Grand Place znajduje się Manneken Pis, czyli rzeźba-fontanna przedstawiająca małego siusiającego chłopczyka. Posąg wykonany jest z brązu. Stało się zwyczajem, że odwiedzający Brukselę przywożą mu w prezencie różne stroje, a posążek jest regularnie ubierany w różne kostiumy, często ludowe lub wojskowe²². Turystów przyciąga też zespół pałacowy i rezydencja królewska w Laeken, tereny wystawy Expo-58 z Atomium, liczne imprezy folklorystyczne, ośrodek turystyki kongresowej i targów międzynarodowych, siedziba Unii Europejskiej. Rocznie przybywa tu ok. 2 mln turystów, z których blisko 80% odwiedza też pobliskie Waterloo (muzea A. Wellingtona i Napoleona, taras widokowy z panoramą bitwy z 1815 r.), a także Tervuren (Muzeum Afryki Środkowej).

Leuven – stary ośrodek uniwersytecki (od 1426 r.) i kulturowy. Najcenniejsze zabytki (XV w.) znajdują się wokół Wielkiego Rynku (Grote Markt). W pobliżu miasta przebiega granica językowa flamandzko-walońska, ustanowiona w 1963 r. Po drugiej stronie tej granicy powstał w latach sześćdziesiątych nowy uniwersytet z francuskim językiem wykładowym. Nowo powstałe miasto uniwersyteckie otrzymało nazwę Louvain-la-Neuve (Nowe Lowanium).

Ekskluzywnym ośrodkiem weekendowym jest **Keerbergen**, miejsce wypoczynku dyplomatów akredytowanych w Brukseli, a specyficznym ośrodkiem jest Casteau koło Mons – siedziba europejskiej kwatery głównej paktu atlantyckiego.

Ardeny i dolina Mozy jest to drugi, ważny region turystyczny Belgii (Luksemburgia oraz część prowincji Liege i Namur). O jego krajobrazie decydują przede wszystkim Ardeny (zwane też Wyżyną Ardeńską) – w południowej części Ardeny Wysokie (Botrange 692 m n.p.m.), w północnej Ardeny Niskie lub Subardeny (ok. 300 m n.p.m.). Moza z dopływami tworzy wcięte głęboko meandry. Opady śnieżne występują przez kilkanaście tygodni w roku, pokrywa śnieżna sięga 1 m. W Ardenach Niskich spotyka się formy krasowe. Z licznych jaskiń najbardziej znana znajduje się w Han (okolice Han-sur-Lesse). Wody mineralne występują zwłaszcza w okolicach Spa i Chaudfontaine. Sztuczne zbiorniki wodne zbudowano w Gileppe i w pobliżu Eupen nad Wezdrą. Ardeny pokryte są głównie lasami i wrzo-

²² M. Kulan, *Praktyczny przewodnik*, Wydawnictwo Pascal, Bielsko-Biała, 2003, s. 134.

sowiskami, w niższych partiach występują bagna i podmokłe łąki. W Hansur-Lesse znajduje się rezerwat (250 ha) dzikiej zwierzyny europejskiej, udostępniony turystom w formie zorganizowanych przejazdów (safari-car). Rozwinięte jest leczenie uzdrowiskowe, turystyka kwalifikowana (sporty zimowe i wodne, myślistwo, turystyka konna, alpinizm, speleologia) i krajoznawcza. Przebywa tu ok. 15% obcokrajowców rejestrowanych w Belgii – głównie w Ardenach Wysokich (pasmo Hautes-Fagnes i dolina Ourthe), w Ardenach Niskich (dolina Lesse) i w dolinie Mozy (okolice Dinant)²³.

Do głównych miejscowości turystycznych należą:

Liege – „miasto-muzeum”, rzymskie Leodium, stolica Walonii. Znajdują się tu liczne zabytki z X–XVIII w., zwłaszcza sztuki sakralnej, muzea – m.in. Curtiusa (najbogatsze w Belgii zbiory wyrobów rzemieślniczych) i Broni (jedna z najbogatszych na świecie kolekcji).

Spa – zdrojowisko znane w czasach rzymskich (Aquaes Sepadonae), główna stacja sportów zimowych. Od XVI w. najmodniejsza miejscowość kuracyjna Europy, odwiedzana przez monarchów, arystokrację i sławne osobistości. Kasyno gry, festiwale piosenki rozrywkowej.

Ponadto licznie odwiedzane przez turystów są: **Bouillon** (zachowany średniowieczny zamek), **Arlon** (największe w Belgii muzeum sztuki przedhistorycznej i rzymskiej), **Banneux** (sanktuarium Maryjne, 600 tysięcy pątników z różnych krajów), **Saint-Hubert** (ośrodek kultu religijnego św. Huberta o zasięgu krajowym), **Francorchamps** (najbardziej znany w Belgii tor samochodowy), **Beauraing** (sanktuarium Maryjne, 200 tysięcy pątników rocznie). Turystów przyciągają również dwa pozostałe „miasta-muzea”, nie objęte wyróżnionymi regionami:

Tournai – najstarsze miasto Belgii (VI w. p.n.e.), dawne centrum rzymskie, w V w. stolica Francji. Ośrodek sztuki romańskiej. Katedra (XII–XIII w.) sławna dzięki pięciu wieżom, zaliczana do najważniejszych budowli sakralnych tej części Europy. W pobliżu wiele dobrze zachowanych zamków.

Tongerren – jedno z najstarszych miast Galii Belgijskiej. Zabytki z IX–XVIII w. Muzeum archeologiczne – eksponaty głównie z czasów galorzymskich²⁴.

²³ J. Warszńska, *Geografia turystyczna świata*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 214.

²⁴ Tamże, s. 215.

Infrastruktura turystyczna

Baza komunikacyjna

Baza komunikacyjna jest elementem infrastruktury turystycznej, która ułatwia poruszanie się w danej miejscowości. Komunikacja miejska w Belgii jest obsługiwana przez kilku przewoźników o zasięgu regionalnym: *De Lijn* (działający we Flandrii), *TEC* (działający w Walonii) oraz *STIB* (działający w regionie Brukseli). Ze względu na wysoką gęstość zaludnienia kraju i jego organizację terytorialną oraz niewielką liczbę przewoźników w zasadzie nie ma rozróżnienia między autobusową *komunikacją miejską* i *podmiejską*.

W czterech miastach (Antwerpia, Bruksela, Gandawa, Charleroi) istnieją sieci tramwajowe, ponadto w eksploatacji pozostaje podmiejska linia tramwajowa łącząca De Panne z miejscowością wypoczynkową Knokke-Heist położoną nad morzem. Sieć metra działa w Brukseli, Antwerpii i Charleroi. Ze względu na wysoką gęstość sieci kolejowej i wysoką częstotliwość kursowania pociągów, a także zintegrowane systemy taryfowe, rolę komunikacji miejskiej i podmiejskiej pełnią często pociągi SNCB²⁵.

Baza noclegowa

Podstawowy element infrastruktury turystycznej stanowi baza noclegowa i preferencje zakwaterowania. Składają się na nią wszelkie obiekty umożliwiające turyście nocleg poza miejscem jego stałego zamieszkania więcej niż jeden dzień²⁶. Belgia posiada znaczny potencjał recepcyjny, którego pojemność wynosiła w 2007 roku 373 tys. miejsc noclegowych, w tym w obiektach hotelowych 125 tys.²⁷. Natomiast samych miejsc hotelowych jest około 160 tys.

Baza noclegowa w Belgii w 2007 roku to 2013 obiekty hotelowe, oraz 1503 pozostałych obiektów zakwaterowania zbiorowego²⁸. Porównując z Polską, w tym samym czasie znajdowały się 2443 obiekty hotelowe. Oznacza to, że Belgia posiada bardzo dobrze rozwiniętą bazę noclegową i jest zdolna na przyjęcie sporej liczby turystów. Na tle innych krajów

²⁵ <http://encyklopedia.pwn.pl>.

²⁶ J. Mazur: *Zagospodarowanie turystyczne: Podstawy turystyki. Praca zbiorowa*. Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2000.

²⁷ Por. *Turystyka w 2008 r.*, GUS, Warszawa 2009, s. 167.

²⁸ Tamże s. 167.

(tab. 3) liczba hoteli w Belgii jest niewielka, ponieważ np.: w Niemczech w 2007 roku było 35941 hoteli i podobnych obiektów, ale tych liczb nie powinno się porównywać ze względu na znaczną różnicę w wielkości terytorialnej tych krajów i w liczbie mieszkańców.

Tabela 3. Liczba hoteli i podobnych obiektów zakwaterowania w latach 2000–2007 w Belgii na tle innych państw

Kraj	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2007
Belgia	1998	2034	2010	1957	1922	1899	2013
Francja	19315	19928	19889	18598	18689	19811	18135
Polska	1449	1391	1478	1547	2139	2200	2443
Niemcy	38551	38529	38129	37547	36839	36593	35941

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu, www.epp.eurostat.ec.europa.eu

Liczba hoteli i obiektów podobnych (to jest moteli, pensjonatów) w Belgii w latach 2000–2007 utrzymywała się na podobnym poziomie, natomiast we Francji, Niemczech i Polsce wzrosła (tab. 3). Liczba pozostałych obiektów zakwaterowania zbiorowego, to jest domów wycieczkowych, schronisk, ośrodków wczasowych, ośrodków wczasowo-kolonijnych, domów pracy twórczej, ośrodków szkoleniowo-wypoczynkowych, zakładów uzdrowiskowych itp. w Belgii w 2007 r. w porównaniu z 2000 r. znacznie zmalała, a jeszcze bardziej zmalała w Polsce, a wzrosła we Francji (tab. 4).

Tabela 4. Liczba pozostałych obiektów zakwaterowania zbiorowego w latach 2000–2007 w Belgii na tle innych państw

Kraj	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2007
Belgia	1635	1656	1638	1601	1616	1550	1503
Francja	8900	9258	9198	10731	10689	9244	10643
Polska	6369	6222	5572	5569	4833	4523	17817
Niemcy	17032	17352	17508	17572	18439	18756	4275

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu, www.epp.eurostat.ec.europa.eu

W strukturze bazy noclegowej w Belgii istniało w 2000 roku 403 tysięcy łóżek w hotelach oraz w pozostałych obiektach zbiorowego zakwaterowania, zaś w 2009 r. liczba ta zmalała do 369 tys. Tymczasem we Francji i Niemczech liczba łóżek w obiektach zbiorowego zakwaterowania wzrosła (tab. 5).

Tabela 5. Liczba łóżek w hotelach i podobnych obiektach zakwaterowania zbiorowego w latach 2000–2009 (tys.) w Belgii na tle innych państw

Kraj	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Belgia	403	399	397	395	378	372	371	364	366	369
Francja	4448	5404	5570	5579	5665	5759	5704	5737	5769	5865
Polska	652	630	595	596	585	570	575	582	597	607
Niemcy	3079	3080	3045	3123	3292	3327	3329	3210	3271	3231

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu, www.epp.eurostat.ec.europa.eu

Konstatując, baza noclegowa jest jednym z ważniejszych elementów infrastruktury turystycznej. Belgia posiada bardzo dobrze rozwiniętą bazę noclegową, co wpływa korzystnie na atrakcyjność turystyczną tego kraju.

Odnosząc jednak liczbę miejsc noclegowych ogółem w 2009 r. do 1000 mieszkańców, Belgia ma ich nieco mniej niż Niemcy i przeszło dwukrotnie mniej niż Francja, ale za to przeszło dwukrotnie więcej niż Polska, co ilustrują następujące dane:

- Belgia 35,5,
- Francja 90,6,
- Niemcy 39,4,
- Polska 15,5.

Baza noclegowa musi być jednak dostosowana do popytu turystycznego. Zbyt dużo miejsc noclegowych przy niewielkim popycie wpłynie niekorzystnie na ich wykorzystanie, a tym samym na opłacalność.

Baza żywieniowa

Baza żywieniowa (gastronomiczna) stanowi kolejny element zagospodarowania dla turystów odwiedzających dany region/kraj. Baza ta służy zarówno ludności zamieszkałej na stałe w danej miejscowości, jak i przybywającym turystom, dlatego wiele obiektów infrastruktury żywieniowej ma charakter paraturystyczny. Jest bardzo ważnym czynnikiem pobudzającym rozwój turystyki, bowiem wywiera wpływ na wielkość ruchu turystycznego oraz może stanowić dodatkową motywację do odwiedzania danej miejscowości.

Kuchnia belgijska (zwłaszcza brukselska i walońska) jest wysoko ceniona na świecie, a w Europie ustępuje tylko francuskiej, choć niektórzy wcale nie uważają jej za gorszą. Jak na taki mały kraj, ilość tradycyjnych regionalnych potraw jest zadziwiająca. Podstawowymi składnikami pożywienia są: wieprzowina, wołowina, dziczyzna oraz ryby i owoce morza,

zwłaszcza małże. Najczęściej gotuje się je z masłem, śmietaną i ziołami, czasem w piwie, które jest napojem Belgów. Bardzo popularne są obfite i pożywne zupy, konsystencją przypominające gulasz. Zwykle podawane są w ogromnych wazach i same w sobie mogą stanowić stosunkowo tani, sycący posiłek. Belgijscy kucharze chętnie korzystają z doświadczeń innych kuchni, zwłaszcza krajów śródziemnomorskich. Równie umiejętnie traktują tradycje kulinarne swoich rodzimych regionów, przekraczając podziały kulturowe i językowe. Najlepszym belgijskim napojem jest piwo.

Najtaniej można zjeść w kawiarniach i barach (różnice między nimi są niewielkie), które zazwyczaj skupiane są wokół głównego rynku w każdym mieście. Serwowane są w nich podstawowe dania: omlet, zupy, zapiekanki z serem i z szynką, kurczaki, steki z frytkami itp. Ceny nie są wygórowane – za skromniejsze dania płaci się w granicach 6 €, a za bardziej wyszukane ok. 10 €. Oczywiście w najpopularniejszych miejscowościach turystycznych wszystko jest droższe. Jedzenie jest zawsze bardzo smaczne (zwłaszcza w Walonii), a porcje ogromne. W większych miastach miłe kawiarenki i bary pozostają zwykle w cieniu bardziej tematycznych, ale również niedrogich, lokali z pizzą i daniami z makaronu, kafeterii specjalizujących się w ciastach i ciasteczkach, restauracji-kawiarni etnicznych, barów mlecznych itp.²⁹

Restauracje czasem trudno odróżnić od barów, ale lokale te są zwykle bardziej eleganckie i, co nie dziwi, o wiele droższe. Nawet w najtańszych dania główne rzadko kosztują poniżej 10 €, a ceny większości potraw to 12–18 €. Restauracje są zazwyczaj otwarte w dzień, również w porze lunchu (12.00–14.00), ale największy ruch panuje w nich wieczorem. Dopiero od ok. 18.00, 19.00 w restauracjach podawane są dania obiadowo-kolacyjne.

W kuchni walońskiej podstawą są różnorodne sosy i świeże przyprawy, co czyni ją podobną do kuchni francuskiej. Z rejonów francuskojęzycznych pochodzą m.in. takie potrawy, jak: pstrąg gotowany w winnym sosie, cykorja z szynką i serem, klopsy w piwie oraz wieprzowina w sosie estragonowo-pomidorowym.

Zaś kuchnia flamandzka przypomina nieco kuchnię holenderską, która jest znacznie prostsza niż francuska. Do najpopularniejszych dań prowincji flamandzkojęzycznych należą: królik z suszonymi śliwkami, węgorz w duszonym sosie, tłuczone ziemniaki z puree jarzynowym lub mięsnym.

Belgia słynie również z wyśmienitej czekolady. Wielcy belgijscy producenci czekolady, firmy Godiva i Leonidas, mają swoje sklepy w głównych

²⁹ M. Kulan, *Praktyczny przewodnik*, Wydawnictwo Pascal, Bielsko-Biała, 2003, s. 100.

miastach. Statystyczny Belg zjada rocznie średnio 12,5 kg wyrobów czekoladowych, a czekoladki są ulubionym prezentem wręczanym przy dowolnej okazji³⁰.

Baza towarzysząca

Baza komunikacyjna, noclegowa i żywieniowa stanowi podstawową bazę turystyczną niezbędną dla uprawiania różnych form turystyki. Jednak turyści w miejscu pobytu oczekują szerszej oferty i chętnie korzystają z urządzeń i obiektów umożliwiających zaspokojenie potrzeb w zakresie kultury czy rozrywki. Do bazy towarzyszącej zalicza się obiekty rozrywkowe (kina, teatry, biblioteki, boiska, pływalnie itd.), usługowe (szpitale, poczta, apteki, policja, zakłady fryzjerskie, punkty handlu detalicznego itp.) oraz ułatwiające uprawianie turystyki (biura podróży, punkty informacji turystycznej, wypożyczalnie sprzętu sportowego). Baza ta stworzona została głównie na potrzeby mieszkańców danej miejscowości, a przybywający turyści tylko z niej korzystają, dlatego często nazywa się ją bazą paraturystyczną.

Liczba przyjazdów turystycznych do Belgii

Rocznie Belgię odwiedza ponad 7 mln turystów zagranicznych (2007)³¹, a kilkakrotnie więcej odwiedza ją przy okazji – przejeżdżając tranzytem (np. udający się promem do Anglii). Z roku na rok przyjazdy do Belgii systematycznie się zwiększają. Między rokiem 2000 a 2007 ten wzrost wynosił 7,6%. Najwięcej turystów przyjeżdża z Wielkiej Brytanii, Francji, Niemiec, Stanów Zjednoczonych, Włoch, Hiszpanii czy Japonii (tab. 6), przy czym w latach 2000–2007 nastąpił pewien spadek przybywających z Wielkiej Brytanii, Niemiec, Japonii i Stanów. Nastąpił natomiast wzrost przyjazdów Francuzów, Włochów i Hiszpanów, co wpłynęło też na liczbę udzielanych im noclegów (tab. 7).

Jeśli chodzi o średni pobyt turystów z zagranicy, to wynosi on zaledwie 2,5 dnia. Tak mała liczba dni spędzonych w Belgii wynika na pewno ze stosunkowo niewielkiej powierzchni, ale również z faktu, iż często stanowi ona jedynie przystanek dla turystów w dalszej podróży do krajów ościennych. Ponadto są to często podróże służbowe, które krótko trwają.

³⁰ Tamże s. 101.

³¹ Z. Kruczek, *Europa, geografia turystyczna*, wyd. Proksenia, Kraków 2008, s. 121.

Tabela 6. Liczba cudzoziemców korzystająca z miejsc noclegowych w Belgii (w tys.) w latach 2000–2007

Przyjazdy	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Cudzoziemcy, w tym:	6547	6532	6825	6807	6710	6747	6995	7045
Brytyjczycy	1217	1274	1273	1223	1130	1078	1071	1054
Francuzi	854	849	923	960	985	1011	1076	1033
Niemcy	837	799	833	798	753	748	750	771
Amerykanie	350	328	304	277	289	292	293	298
Włosi	219	207	226	235	221	216	228	230
Hiszpanie	179	181	216	216	230	248	253	278
Japończycy	170	141	156	116	127	112	110	110

Źródło: <http://statbel.fgov.be/figures/>.

Tabela 7. Liczba turystów zagranicznych spędzających w Belgii więcej niż 1 noc – podział wg kraju zamieszkania (w tys.) w latach 2000–2007

Podział wg kraju zamieszkania	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Cudzoziemcy, w tym:	15759	15616	16194	16206	15545	15553	16040	16271
Brytyjczycy	2539	2699	2696	2566	2330	2199	2190	2215
Francuzi	1621	1602	1740	1827	1882	1941	2067	2005
Niemcy	2378	2254	2282	2164	1982	1952	1925	1949

Źródło: <http://statbel.fgov.be/figures/>.

Oprócz cudzoziemców znaczna liczba Belgów – rezydentów korzysta z hoteli zlokalizowanych w tym kraju, a liczba udzielonych im noclegów w latach 2000–2007 uległa niewielkim zmianom, a nawet w 2004 i 2005 r. była niższa niż w latach poprzedzających (tab. 8).

Tabela 8. Liczba Belgów korzystających z miejsc noclegowych i liczba udzielanych im noclegów w latach 2000–2007 w Belgii

Rok	Liczba		Liczba noclegów na 1 osobę
	osób podróżujących w tys.	udzielonych noclegów	
2000	4343	13792	3,18
2001	4414	13478	3,05
2002	4443	13455	3,02
2003	4502	13382	2,97
2004	4448	12950	2,91
2005	4572	12827	2,8
2006	4806	13332	2,77
2007	5668	13578	2,39

Źródło: <http://statbel.fgov.be/figures/>.

Interesującą sprawą jest przeciętny spadek udzielonych noclegów przypadających zarówno dla rezydenta (tab. 8), jak i dla obcokrajowców (2,4 udzielonych noclegów w 2000 r., 2,38 w 2003 r. i 2,3 w 2007 r.). Można więc sądzić, iż powinien się pogarszać stan wykorzystania bazy noclegowej. Tak jednak nie jest, ponieważ liczba miejsc noclegowych w latach 2000–2007 ulegała systematycznie zmniejszaniu (tab. 5), natomiast wzrosła liczba osób korzystających z noclegów (tab. 6 i 8), jak też liczba udzielanych noclegów (tab. 7), dlatego nieco wzrósł stopień wykorzystania miejsc noclegowych w hotelach i podobnych obiektach z 34,6% w 2003 r. do 36,3% w 2007 r.³² Można domniemywać, iż właśnie niski stopień wykorzystania miejsc noclegowych jest przyczyną ich zmniejszania, ponieważ koszty eksploatacji przewyższają przychody. W 2007 r. najniższy stan wykorzystania miejsc noclegowych w Belgii był w styczniu (24,1%) i lutym (30,3%), a najwyższy w sierpniu (43,8%), we wrześniu (41,5%)³³.

Wyjazdy zagraniczne Belgów

Ze względu na to, że Belgia jest krajem powierzchniowo stosunkowo małym, a więc i o względnie niewielkiej ofercie produktów turystycznych³⁴, a do tego o bogatym społeczeństwie – należałoby się spodziewać, że duży odsetek mieszkańców będzie uczestniczyć w wyjazdach zagranicznych. I rzeczywiście w liczbach absolutnych liczba turystów belgijskich, jak też odbytych podróży w latach 2005–2009 wydaje się być w stosunku do liczby mieszkańców (10,7 mln w 2008 r.) znaczna (tab. 9). Odnosząc jednak liczbę turystów i liczbę podróży do tysiąca mieszkańców w 2008 r., okazuje się, że ruchliwość turystyczna i przestrzenna Belgów na tle wybranych krajów UE jest niewielka, o czym świadczą następujące dane (na tysiąc mieszkańców):

	turyści:	podróże:
Belgia	387	687
Niemcy	568	1266
Francja	549	1650
W. Brytania	473	1154

Trudno jest bez badań szczegółowych odpowiedzieć na pytanie, dlaczego Belgowie w porównaniu z Niemcami, Francuzami i Brytyjczykami

³² Por. *Turystyka 2008*, GUS, Warszawa 2009, s. 162.

³³ Tamże s. 163.

³⁴ Szerzej na ten temat patrz: J. Kaczmarek, M. Stasiak, B. Włodarczyk, *Produkt turystyczny, pomysł – organizacja – zarządzanie*, PWE, Warszawa 2010.

rzadziej wyjeżdżają za granicę. Nie da się tego wytłumaczyć ani strukturą demograficzną mieszkańców, bo ona w tych państwach jest podobna, ani wysokością dochodów. Błąd być może tkwi w sposobie zbierania danych o podróżach, czy też uwarunkowany jest innymi przyczynami, np. kulturowymi, a być może faktem, że stolicą Unii Europejskiej jest Bruksela, a siedziba NATO też mieści się w tym kraju. Wobec czego Belgowie odbywają mniej podróży służbowych w stosunku do innych członków UE. Zatem, aby choć częściowo odpowiedzieć na pytanie, dlaczego ruchliwość turystyczna Belgów jest niższa, należałoby znać cele podróży, a więc jaki odsetek z ogółu wyjeżdża w celach wypoczynkowych, a jaki w celach służbowych, religijnych i rodzinnych. Liczby dotyczące turystów belgijskich wyjeżdżających za granicę zawarte w tab. 9 wskazują na ich spadek w 2006 i 2007 r. w stosunku do 2005 r. i pewien ich wzrost w 2008 r. W sumie jednak w 2009 r. liczba turystów i odbytych podróży zagranicznych była mniejsza niż w 2005 r. Takie tendencje zachodziły też w Niemczech i Wielkiej Brytanii, natomiast wzrastała ruchliwość zagraniczna Francuzów.

Tabela 9. Liczba turystów i liczba podróży zagranicznych z Belgii na tle innych krajów o największych wydatkach turystycznych w latach 2005–2009 (dane w tys.)

Kraj	2005		2006		2007		2008		2009	
	turyści ³⁵	podróże ³⁶	turyści	podróże	turyści	podróże	turyści	podróże	turyści	podróże
Belgia	4308	7715	3932	6648	3962	6865	4140	7357	4131	7022
Niemcy	57955	113686	57111	105431	44993	99533	44715	103823	46598	105907
Francja	31620	84224	31515	83136	31610	85331	35147	102322	34052	95285
W. Brytania	30778	66420	30150	61821	29005	72087	29087	70889	–	–

Źródło: Eurostat www.epp.eurostat.ec.europa.eu.

Jeżeli weźmiemy pod uwagę poszczególne grupy wieku turystów i ich preferencje wyjazdów z podziałem na 3 kierunki: zagraniczne, krajowe oraz zagraniczne i krajowe, to najwięcej Belgów zarówno w grupie wieku 15–24, 25–44, 45–64, a nawet 65 lat i więcej uczestniczyło w wyjazdach zagranicznych. Na tle turystów niemieckich, brytyjskich, holenderskich preferencje Belgów w wyjazdach zagranicznych są wyższe, co udowadniają dane zawarte w tab. 10.

³⁵ Liczba odwiedzających, którzy zatrzymali się co najmniej na jedną noc w zbiorowym lub prywatnym miejscu zakwaterowania w miejscu odwiedzanym.

³⁶ Liczba co najmniej jednodniowych podróży odbytych przez turystów.

Tabela 10. Uczestnictwo Belgów w 2005 r. w kierunkach wyjazdów turystycznych na tle wybranych państw (w %)

Osoby w wieku	Kierunek wyjazdów	Belgia	Holandia	Niemcy	W. Brytania
15–24 lat	zagranica	69,0	64,9	69,5	54,8
	kraj i zagranica	16,5	13,0	5,8	10,4
	kraj	14,5	22,1	24,7	34,8
25–44 lat	zagranica	73,7	58,1	67,3	44,0
	kraj i zagranica	10,9	16,5	6,6	12,7
	kraj	15,4	25,4	26,1	43,3
45–64 lat	zagranica	77,2	57,2	54,7	50,3
	kraj i zagranica	10,9	19,0	10,0	15,2
	kraj	11,9	23,8	35,3	34,5
65 lat i więcej lat	zagranica	64,5	38,8	45,1	25,1
	kraj i zagranica	13,2	25,5	7,1	14,3
	kraj	22,3	35,7	47,8	60,7

Źródło: www.epp.eurostat.ec.europa.eu.

Oceniając charakterystyczne cechy belgijskiego rynku turystycznego, należy uwzględnić nie tylko uwarunkowania gospodarczo-społeczne, takie jak stosunkowo wysoki stopień zamożności obywateli i państwa, normy cywilizacyjne (ekologiczne, zdrowotne, instytucje publiczne itp.), stopień wykształcenia i aktywności zawodowej, osiągnięcia technologiczne (w tym udział nowej gospodarki) czy uczestnictwo w światowym handlu i procesach globalizacyjnych. Determinantami istotnymi dla Belgii są także czynniki naturalne, takie jak klimat, ukształtowanie powierzchni, położenie względem innych krajów/obszarów i wiążące się z tym możliwości transportowe, a także wewnątrz krajowe walory turystyczne. Obie te grupy czynników wpływają w różnym stopniu na ostateczny kształt aktywności turystycznej Belgów.

Tabela 11. Wyjazdy Belgów na tle innych krajów z wyróżnieniem czasu trwania pobytu w 2008 r. w procentach

Państwo	1–3 noce	4–7 nocy	8–14 nocy	15–28 nocy	29–91 nocy
Belgia	31	33	22	11	3
Niemcy	51	28	15	5	1
Francja	52	25	15	7	2
Holandia	35	32	19	12	2
W. Brytania	40	37	15	6	2
Polska	53	27	15	3	2

Źródło: www.epp.eurostat.ec.europa.eu.

Charakterystyczną cechą turystyki europejskiej jest tendencja do dzielenia urlopu na większą liczbę krótkich pobytów. W 2008 roku krótkie pobyty (obejmujące od 1 do 3 noclegów) stanowiły 31% wyjazdów turystów z Belgii, a w przypadku turystów z Niemiec, Polski, Francji i Wielkiej Brytanii – nawet ponad połowę (tab.11).

Belgia należy do grupy państw „starej” Unii Europejskiej, w których więcej osób podróżuje w celach wypoczynkowych za granicę niż po kraju. Zaledwie 6% podróży (w celach typowo turystycznych, obejmujących cztery i więcej noclegów) odbywa się na terenie Belgii, pozostałe 36,6% to podróże zagraniczne (2008 r.). Podobnie jak mieszkańcy Belgii, częściej za granicę niż na terenie własnego kraju podróżują mieszkańcy Niemiec, Holandii i Wielkiej Brytanii, zaś chętniej podróżują na terenie własnego kraju Polacy (23% to podróże krajowe, a 8% zagraniczne) oraz (Francuzi 46% to krajowe podróże, a tylko 6% zagraniczne)³⁷.

Belgia jest krajem, w którym więcej osób podróżuje w celach wypoczynkowych za granicę niż po kraju. Zgodnie z danymi WES (Główny Instytut Turystyki w Belgii) tendencje w wyjazdach turystycznych Belgów nie uległy znaczącym zmianom od roku 2002. Możemy jednak zaobserwować pewne różnice. Po pierwsze znacznie zwiększyły się wydatki Belgów na podróże wakacyjne. Belgowie jeżdżą coraz częściej na krótkie, kilkudniowe wakacje typu city-trips, zwłaszcza do zabytkowych miast (Brugia, Antwerpia, Gandawa, Bruksela), ponadto modne są również kąpieliska w Ostendzie i Knokke-Heist oraz uzdrowisko Spa w Ardenach. Klasyczne, dłuższe 12–15-dniowe wyjazdy zajmują drugie miejsce. Oprócz tego najczęściej wyjazdów ma miejsce latem, choć Belgowie coraz chętniej podróżują w terminach pozawakacyjnych. Coraz większym zainteresowaniem cieszą się pobyty w agrogospodarstwach oraz wynajem pokojów. Nadal jednak najbardziej popularne jest zakwaterowanie w hotelach³⁸.

Gospodarcze znaczenie turystyki oraz jej udział w PKB Belgii

Ruch turystyczny przynosi wymierne wpływy dla gospodarki. W celu określenia roli turystyki w gospodarce narodowej można posłużyć się wielkością uzyskiwanych wpływów związanych z podróżami zagranicznymi.

³⁷ www.epp.eurostat.ec.europa.eu.

³⁸ Opracowanie: Polska Organizacja Turystyczna – Departament Promocji, Polski Ośrodek Informacji Turystycznej w Brukseli, www.pot.gov.pl.

Turystyka zagraniczna dotyczy nie tylko przyjazdów do danego kraju, lecz także obejmuje wyjazdy własnych mieszkańców do innych państw. Z wyjazdami łączą się wydatki na cele turystyki międzynarodowej. Wydatki te niekiedy mogą być wyższe niż uzyskiwane dochody z turystyki przyjazdowej, co w konsekwencji powoduje, że saldo bilansu turystycznego jest ujemne. Należy podkreślić, że liczba turystów zagranicznych przybywających do Belgii przewyższa liczbę Belgów udających się za granicę. I tak w 2005 r. „nadwyżka” ta wynosiła 2439 tys., w 2006 r. 3063 tys. i w 2007 r. 3083 tys. Zatem wydawać by się mogło, że Belgia powinna uzyskiwać nadwyżkę dochodów z turystyki, tymczasem dane zawarte w tab. 12 wskazują, że w 2008 r. Belgia ponosiła wyższe wydatki związane z wyjazdami turystycznymi swoich obywateli za granicę, niż uzyskiwała wpływy z przyjazdów turystów z zagranicy. Podobnie sprawa przedstawiała się z Niemcami i Wielką Brytanią. Fakt ten w przypadku Belgii można tłumaczyć tym, że turyści z zagranicy w Belgii przebywają krótko (dobę, dwie lub trzy), albowiem ich przyjazd związany jest ze sprawami służbowymi, odwiedzinami lub zwiedzaniem, a rzadko z wypoczynkiem. Natomiast Belgowie wyjeżdżają za granicę głównie w celach wypoczynkowych i przebywają tam o wiele dłużej (tab. 10), dlatego ich wydatki za granicą są większe niż otrzymywane przychody z turystów zagranicznych w Belgii³⁹. W przeliczeniu jednak na 1 mieszkańca wpływy z turystyki w Belgii w porównaniu nawet z Francją, Włochami, a tym bardziej z Niemcami, Wielką Brytanią i Polską były znacznie wyższe. Tylko Hiszpania pod tym względem wyprzedzała Belgię. Jednocześnie Belgowie w porównaniu z wyżej wymienionymi państwami wydawali więcej na turystykę zagraniczną, co ilustrują dla 2008 r. poniższe dane (w euro na 1 mieszkańca):

	wpływy	wydatki	saldo
Belgia	747	1222	-475
Niemcy	332	754	-422
Francja	610	473	+137
Włochy	519	349	+170
Polska	211	176	+35
W. Brytania	401	764	-363
Hiszpania	919	303	+616

³⁹ Celem uzupełnienia warto podać, że wpływy i wydatki turystyczne Belgii w mln dolarów USD kształtowały się następująco:

	2007	2006
wpływy:	10898	10242
wydatki:	17268	15482

Zatem w 2007 r. wpływy były podobne jak rok wcześniej, natomiast o wiele więcej wzrosły wydatki, stąd zwiększyło się saldo ujemne.

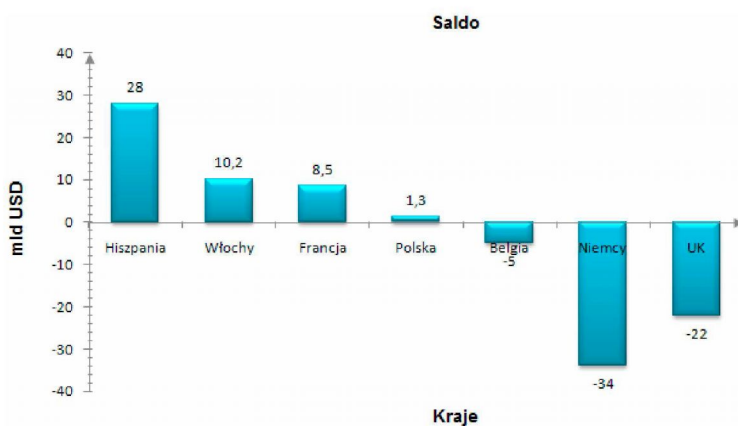
Źródło: *Rocznik Statystyczny RP 2008 i 2009*, GUS, s. 801 i 811.

Tabela 12. Wpływy i wydatki na turystykę międzynarodową w Belgii w 2008 (mln euro)

Państwo	Wpływy	Ranking w UE-27	Wydatki	Ranking w UE-27	Bilans	Ranking w UE-27	Wpływ na PKB
Belgia	7 991	11	13 075	7	-5 084	24	2,3%
Niemcy	27 209	4	61 854	1	-34 645	27	1,1%
Francja	37 799	2	29 336	3	8 463	4	1,9%
Włochy	31 033	3	20 866	4	10 167	2	2,0%
Polska	8 016	10	6 684	11	1 332	9	2,2%
W. Brytania	24 614	5	46 923	2	-22 309	26	1,4%
Hiszpania	41 901	1	13 834	6	28 067	1	3,8%

Źródło: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-10-010/EN/KS-RA-10-010-EN.PDF

Dodatnie saldo turystyki zagranicznej może pokryć (złagodzić) deficyt handlu zagranicznego, co sprawia, że turystyka przyczynia się do silnej aktywizacji bilansu płatniczego. Ujemne saldo zmniejsza dodatnie saldo bilansu handlowego lub przyczynia się do zwiększenia ujemnego salda obrotów z zagranicą⁴⁰.

Rys. 5. Saldo turystyki zagranicznej Belgii na tle innych krajów w 2008 roku w mln USD

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.

W 2008 r. największe dodatnie saldo turystyki zagranicznej osiągnęły kraje przyjmujące znaczną część europejskiego międzynarodowego ruchu turystycznego – Hiszpania, Francja, Włochy. W krajach tych jest do-

⁴⁰ M. Molenda, *Turystyka*, [w:] *Geografia ekonomiczna Unii Europejskiej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa, 2007, s. 264–265.

brze rozwinięty przemysł turystyczny oraz korzystne są walory przyrodnicze i antropogeniczne. Ujemne saldo turystyki zagranicznej mają natomiast kraje o wysokim poziomie rozwoju gospodarczego, z zamożną ludnością oraz o dużej zagranicznej aktywności turystycznej mieszkańców. W grupie tej wyróżniają się Niemcy i Wielka Brytania – kraje o zdecydowanej przewadze wydatków nad dochodami z turystyki.

Znaczenie turystyki w gospodarce jest przede wszystkim widoczne wówczas, gdy weźmie się pod uwagę udział wpływów z turystyki w wartości eksportu (ogółem). Eksport turystyczny dotyczy wpływów z zagranicznej turystyki przyjazdowej (obejmuje wydatki międzynarodowych turystów na towary i usługi). Wpływy te, z punktu widzenia bilansu płatniczego, są równoważne wpływom z eksportu w bilansie handlowym. Wydatki ponoszone przez własnych obywateli na turystykę zagraniczną określa się natomiast jako import i, z punktu widzenia bilansu płatniczego państwa, są one równoważne wydatkom na import. Wpływy i wydatki na turystykę, w przeciwieństwie do tradycyjnego importu i eksportu, są trudne do ustalenia. Dlatego turystykę uważa się za niewidzialny eksport i import⁴¹.

Największe zatrudnienie turystyka generuje w hotelarstwie i gastronomii, a także w transporcie, biurach podróży oraz informacji i promocji. Zatrudnienie w sektorze turystycznym charakteryzuje się dużym udziałem młodzieży, w tym studentów, osób o niskich kwalifikacjach zawodowych oraz znaczną feminizacją zawodu. Ponadto turystyka aktywizuje zawodowo emerytów i rencistów.

Turystyka w dużym stopniu wpływa również na inwestycje kapitałowe państwa. W celu zwiększenia wpływów z turystyki niezbędne jest stworzenie korzystnych warunków, które będą skłaniały turystów do wydłużania pobytu lub do częstego odwiedzania danego kraju czy miejsca. Wymaga to dostosowania, rozwoju lub tworzenia infrastruktury turystycznej (modernizacja i budowa bazy komunikacyjnej, noclegowej, żywieniowej i towarzyszącej). Łączy się to z dużymi inwestycjami finansowymi zarówno ze strony rządu, jak i sektora prywatnego.

Podsumowanie

Turystyka jest zjawiskiem przestrzennym. Związana jest z przemieszczaniem się ludzi poza ich miejsce stałego zamieszkania, dlatego baza komunikacyjna pełni w niej rolę szczególną. Pozwala turyście dotrzeć środkami komunikacji do celu podróży oraz ułatwia mu odbywanie wycie-

---

⁴¹ Tamże, s. 266.

czek w obrębie danej przestrzeni turystycznej. Miejscowość jest łatwo dostępna, jeśli można do niej dotrzeć szybko, wygodnie oraz bezpiecznie⁴².

Rozpoznanie stopnia atrakcyjności turystycznej kraju odgrywa istotną rolę w planowaniu prawidłowego wykorzystania jego walorów turystycznych i zagospodarowania dla turystów oraz warunkuje rozwój turystyki i podejmowanie decyzji inwestycyjnych w przyszłości. Przeprowadzając analizę oceny atrakcyjności turystycznej, należy pamiętać, że dużą rolę w jej ocenie odgrywa subiektywny czynnik psychologiczny powodujący, iż dane państwo jest różnie postrzegane przez odwiedzających turystów.

Belgia należy do krajów atrakcyjnych turystycznie z wielu względów. Jego malownicze położenie oraz liczne zabytki architektury, jak i różnorodna oferta kulturowo-rozrywkowa sprawiają, że kraj jest interesujący dla turystów oraz jest stolicą Unii Europejskiej i siedzibą paktu NATO.

Dostępność transportową Belgii można uznać za bardzo dobrą. Jest krajem o wysokim stopniu rozwoju infrastruktury transportowej i ma komunikacyjne powiązanie z całym kontynentem europejskim.

Infrastruktura turystyczna kraju jest stosunkowo bardzo dobrze rozbudowana.

W Belgii znajduje się bogata baza noclegowa, w skład której wchodzi obiekty o różnym standardzie, które oferują swoje usługi zarówno całorocznie, jak i sezonowo. Baza żywieniowa jest również urozmaicona na terenie całego kraju, a zwłaszcza w większych miastach.

Niemniej jednak wpływy z turystyki w Belgii są o wiele niższe niż wydatki Belgów na wyjazdy z kraju. W odniesieniu jednak do jednego mieszkańca zarówno wpływy z turystyki zagranicznej, jak i wydatki Belgów na turystykę wyjazdową są bardzo wysokie w porównaniu z innymi krajami UE. Wydatki przypadające na jednego Belga związane z turystyką zagraniczną świadczą o zamożności tego społeczeństwa.

Belgium as a tourist attraction

Summary

Belgium is a tourist attraction for many reasons. Its picturesque location, numerous architectural monuments and diverse cultural and entertainment offerings make the country interesting for tourists. It is also the capital of the European Union and NATO Headquarters.

---

⁴² O. Rogalewski, *Zagospodarowanie turystyczne*, WSiP, Warszawa 1974.

Belgium has a well-developed infrastructure and has efficient transport connections with the rest of Europe.

The country's tourist infrastructure is also well developed. Belgium has a wide range of hotels and hostels with both year-round and seasonal offers. It also offers a varied selection of restaurants and cafés, especially in bigger cities.

However, the country's income from tourism is much lower than the amount Belgian citizens spend when travelling abroad. Per capita, both figures are very high in comparison with other European countries. This indicates the affluence of the Belgian society.